

ХУДУДИЙ ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА КИЧИК БИЗНЕСНИНГ АҲАМИЯТИ

Тожиева Муҳаббатхон Мансуржон қизи

Кўкон Университети ўқитувчиси

Аннотация

Ушбу мақола ҳудудий иқтисодий ривожлантиришда кичик бизнеснинг аҳамияти кўриб чиқилган бўлиб, унда кичик бизнес фаолиятини амалга оширишнинг моделлари, ривожланишнинг ҳозирги босқичида кичик бизнеснинг ҳудудий иқтисодий ривожлантиришдаги аҳамиятини белгилловчи омиллар келтирилган. Ҳудудларда кичик бизнесни ривожлантириш қандай имкониятларни очиб бериши ҳақида баён етилган. Ҳудуднинг ижтимоий-иқтисодий қуёи тизими сифатида кичик бизнеснинг асосий хусусиятлари жадвал асосида келтирилган.

Калит сўзлар: ҳудудий иқтисодиёт, кичик бизнес, самарадорлик, рентабеллик, ресурслар.

Ҳудудий иқтисодийнинг сектори сифатида кичик бизнес субъектлари фаолияти ташкилий, техник ва ижтимоий-иқтисодий жиҳатларни ўз ичига олади. Ташкилий-техник томон ишлаб чиқаришнинг моддий омиллари, ишчи кучи ва ишлаб чиқаришни ташкил етиш шакллариининг йиғиндисини акс еттиради. Кичик бизнеснинг моҳиятини ўрганишда бизнес тузилмаларини шакллантириш учун асос сифатида ишлаб чиқаришни ташкил етиш шакли алоҳида рол ўйнайди.

В. Королеванинг фикрича, кичик бизнес фаолияти уни амалга оширишнинг иккита моделини ўз ичига олади: классик ва инновацион [1].

Кичик бизнеснинг классик модели ишлатилган ишлаб чиқариш омилларидан максимал фойда олиш имконини беради. Ўз навбатида, инновацион модел, биринчи навбатда, юқори рентабелликка олиб келадиган самарали ресурсларни қайта ишлаш технологиялари соҳасида инновацияларни топишга қаратилган.

Кичик бизнесни ривожлантиришнинг инновацион модели тадбиркорлик ривожланишига, умуман, илмий-техникавий тараққиётга таъсир этувчи иқтисодий, ташкилий, техник ва технологик жараёнлар соҳасидаги инновацияларга асосланади. Инновацион кичик бизнес ўзининг илмий-техник йўналиши билан эмас, балки инновацион ишланмалар таркибида бизнес моделини амалга ошириш билан тавсифланади.

Кичик бизнесда инновацион жараёнларни амалга ошириш фаолиятнинг барча соҳаларида янги ёндашувларни излашни тақозо этади. Тадбиркорлик фаолиятидаги инновациялар ва ижодкорлик туфайли кичик бизнес энг фойдали эчимларни топади. Мавжуд ресурслардан фойдаланишдан максимал фойда олишга қаратилган анъанавий

бизнесдан фаркли ўлароқ, инновацион бизнес ўз фаолиятида юқори даражадаги таваккалчиликни ўз ичига олади.

Миллий иқтисодиётда инновацион бизнес модели ҳали кенг қўлланилмаган, кичик бизнесни ривожлантириш нуқтаи назаридан илм-фан ва илмий ишланмаларга этарлича эътибор берилмаяпти. Жаҳон тажрибаси шуни кўрсатадики, илмий тадқиқотларни тижорат асосида амалга ошириш фақат интеллектуал мулк бозорининг фаол ривожланиши билан мумкин. Россияда тадқиқотнинг катта қисми тадқиқотнинг ўзи учун амалга оширилади ва интеллектуал мулк бозорининг йўқлиги илмий тадқиқотларни тижорат мақсадларида амалга оширишни бекор қилади. Бунда кичик бизнес фақат инновацион ишланмаларни ишлаб чиқариш-хўжалик фаолиятига жорий этиш, шунингдек уларни амалий татбиқ этишга жалб этиш билан шуғулланади.

Кичик бизнес янги компаниялар яратиш учун ғоялар ва ресурслардан фойдаланишни ўз ичига олади. Ўз бизнесини яратишда тадбиркорлар максимал фойда олиш, шунингдек, ўзини ўзи амалга ошириш учун таваккал қиладилар. Айнан шу мақсадда кундалик фаолиятда илғор технологиялардан фойдаланадиган корхона ташкил этилмоқда.

Ҳозирги шароитда айнан кичик бизнес ишлаб чиқаришнинг кичик шакллари ифодалайди, улар қуйидагилар билан тавсифланади: алоҳида фаолият турини тор ихтисослаштириш, ўз ишлаб чиқарган товарларни бозорда сотиш.

Ўз навбатида, кичик бизнеснинг ижтимоий-иқтисодий йўналиши хўжалик фаолиятини мустақил равишда ҳам, ёлланма меҳнатни жалб қилган ҳолда ҳам тадбиркорлик тузилмасининг ишлаб чиқариш-хўжалик фаолиятини бошқариш билан биргаликда амалга ошириш имкониятидан иборат.

Н.Е. Егорова ва Е.Р. Майна таъкидлаганидек, маҳаллий кичик бизнес ҳудудий иқтисодий комплексдан самарали фойдаланишга йўналтирилган интеллектуал, молиявий ва иқтисодий ресурсларни бирлаштирган хўжалик юритувчи субъектларни ўз ичига олади[2].

Ривожланишнинг ҳозирги босқичида кичик бизнеснинг ҳудудий иқтисодиётни ривожлантиришдаги аҳамияти қуйидаги омиллар билан белгиланади:

- ҳудуддаги хўжалик юритувчи субъектларнинг умумий сонидан кичик бизнес субъектларининг улуши;
- кичик бизнес субъектларининг ялпи маҳсулоти ўсишининг ялпи ҳудудий маҳсулот ўсишидаги улуши;
- кичик бизнес субъектлари ҳисобидан республика ва ҳудудий бюджетларга солиқ тушумлари ҳажми;
- кичик бизнес субъектларининг янги иш ўринлари билан таъминланиши ҳисобига вилоятда банд аҳоли сонининг кўпайиши ва ишсизликнинг камайиши;
- аҳолининг товарлар, ишлар, хизматлар ва бошқаларга бўлган эҳтиёжларини қондириш даражаси.

Кичик бизнеснинг ижтимоий-иқтисодий аҳамияти инновацион технологияларни жорий этиш ҳисобига ҳудудий иқтисодиёт тузилмасини диверсификация қилиш, шунингдек, замонавий иқтисодий шароитларга мослашиш қобилияти билан белгиланади. Асосий ишлаб чиқариш омилларидан оқилона фойдаланиш иқтисодиётнинг тегишли секторига нисбатан кичик корхонанинг рентабеллик даражасини оширишга ёрдам беради.

Хулоса қилишимиз мумкинки, вилоят иқтисодиётида кичик бизнесни фаоллаштириш қуйидагиларга имкон беради:

- аҳолининг товар ва хизматларга бўлган эҳтиёжларини тўлиқ қондиришга кўмаклашувчи иқтисодиётнинг рақобатбардошлик даражасини ошириш;
- ўз фаолиятида истеъмолчилар талабларини ҳисобга олиш;
- маҳсулот, товарлар, ишлар ва хизматлар сифатини ошириш;
- товар ва хизматлар ишлаб чиқаришнинг мумкин бўлган истеъмолчиларга яқин бўлиши;
- ҳудудий иқтисодиётни диверсификация қилиш учун қулай шарт-шароитлар яратиш;
- йирик саноат корхоналари хомашё ва чиқиндиларининг республика ва ҳудудий манбаларидан оқилона фойдаланиш;
- кичик бизнесни ривожлантиришда фан-техника тараққиёти ютуқларидан фойдаланиш;
- ишлаб чиқариш-хўжалик фаолиятида ходимларнинг ижодий салоҳиятидан фаол фойдаланиш;
- аҳолининг ижтимоий ҳимояланмаган қатламларини (уй бекалари, пенсионерлар, ногиронлар, талабалар) бандлигини таъминлаш, ҳудудда ишсизлик даражасини пасайтиришга кўмаклашиш;
- қўшимча иш ўринлари яратиш;
- ўрта синфнинг кенг қатламини шакллантириш;
- бутловчи қисмларни ишлаб чиқариш ёки ёрдамчи ва хизмат кўрсатиш тармоқларини яратиш бўйича йирик корхоналар билан ҳамкорлик қилиш.

Кичик бизнеснинг иқтисодий ривожланиш даражасини ошириш минтақа томонидан ижтимоий функцияларни амалга ошириш учун зарур шарт-шароитларни яратади. Кичик бизнеснинг ижтимоий ва иқтисодий хусусиятлари ўзаро боғлиқ ва ўзаро боғлиқ бўлишига қарамай, биз уларни шартли равишда ижтимоий, иқтисодий ва таркибий-динамикларга ажратишга ҳаракат қиламиз (3-расм).

Вилоят иқтисодиётида кичик бизнес минтақанинг қуйи тизими сифатида маҳсулот (ишлар, хизматлар) ҳажмининг ўсиши, иш билан банд аҳолини кичик бизнес соҳасига жалб қилиш, аҳоли даромадлари ва уларнинг ҳаёт сифатини ошириш, давлат бюджетига даромадларни кўпайтиришда иқтисодий моҳиятини очиб беради.

3-расм. Худуднинг ижтимоий-иқтисодий қуйи тизими сифатида кичик бизнеснинг асосий хусусиятлари

Кичик бизнеснинг ижтимоий таркибий қисмининг муҳим хусусиятлари қуйидаги имкониятларни ифодалайди:

- аҳолининг тадбиркорлик фаоллигини ошириш;
- кичик бизнес соҳасида янги иш ўринларини яратиш;
- аҳолининг ижтимоий ҳимояланмаган гуруҳларини ишга жойлаштириш;
- ишбилармонлик шахсий фазилатларини шакллантириш ва ривожлантириш;
- турли ижтимоий гуруҳлар даромадларидаги номутаносибликни камайтириш;
- стажировка тизими орқали ишчиларнинг касбий малакали ва ярим малакали кўникмаларини олиш;
- бизнесни бошқариш кўникмалари ва тадбиркорлик тажрибасини олиш;

- миқозларнинг эҳтиёжларини яхшироқ қондириш учун эчимларни топиш.

Минтақадаги кичик бизнеснинг ижтимоий функциясини аҳолининг шахсий ташкилий, тадбиркорлик ва ижодий қобилиятларидан фойдаланган ҳолда янги бизнес ғояларни топиш ҳамда амалга ошириш, ходимларнинг иш берувчиси бўлиш, уларни янги иш ўринлари билан таъминлаш, шу билан ишсизлик даражасини пасайтириш қобилияти билан тавсифлаш мумкин.

Хулоса. Кичик бизнеснинг ижтимоий-иқтисодий самарадорлигини ошириш иқтисодий самарадорлик талаби ва ижтимоий адолат ўртасидаги мувозанатни таъминлашдан иборат. Шундай қилиб, ҳудудда кичик бизнеснинг муҳим хусусиятларини очиб бериш кичик бизнеснинг аҳоли ҳаётидаги сифат ўзгаришларига, унинг эҳтиёжлари ва манфаатларини тўлиқ қондиришга, тадбиркорлик ҳамда ижодий қобилиятларни ошқор қилишга, бизнесни инсонпарварлаштиришга таъсири даражаси билан белгиланади.

Кичик бизнес иқтисодиётнинг хавфли тармоғи бўлганлиги сабабли, у энг паст ҳаётийликни ҳам намойиш этади. Кўпгина ички ва ташқи омиллар бизнеснинг ёпилишига олиб келиши мумкин, шу жумладан, бир томондан, инновацион фаолият билан боғлиқ бўлган исталган натижаларни олишнинг ноаниқлиги, бошқа томондан, молиявий имкониятларнинг чекланганлигидир. Кичик бизнес субъектларининг молиявий ресурслардан фойдаланиш имкониятларининг пастлиги бизнеснинг инновацион йўналишларини ривожлантиришга тўсқинлик қилмоқда, бу эса иқтисодиётнинг ушбу секторини фаоллаштириш учун давлат томонидан қўллаб-қувватлашнинг самарали воситаларини ишлаб чиқишни тақозо этмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. В.Королев Феномен предпринимательства // Российский экономический журнал. 1992. № 4. С. 134–141.
2. Егорова Н.Е., Майн Е.Р. Малый бизнес в России: экономический анализ и моделирование. М.: ЦЭМИ РАН, ИСЭПН РАН, 1997. 145 с.
3. Tojiyeva, M. M. Q., & Abdullayev, A. A. U. (2021). The use of modern technologies in statistical data collection. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 10(12), 250-254.
4. Nusratovich, S. K. (2022). Analysis of Dynamics of Development of Services in Uzbekistan. *Eurasian Scientific Herald*, 6, 6-12.
5. Nusratovich, S. K., & Muhammadyusuf, R. (2022). THE ROLE OF SMALL BUSINESS IN REDUCING POVERTY. *Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences*, 2(2), 269-273.
6. Tajiyeva M.M. (2022) SOCIO-ECONOMIC SYSTEM OF SMALL BUSINESS THEORETICAL VIEWS OF SCIENTISTS IN DEVELOPMENT. *A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal*, 55-59.